

היסטוריה

שימו לב: חלק זה מיועד לכל הנבחנים.
אם למדתם את נושא 6 – תולדות ארצות הברית, יש לענות תחילה על חלק א.

חלק ב

הוראות

1. מבנה השאלון ומפתח הערכה:

בחלק זה שבעה נושאים: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8.

אם לא למדתם את נושא 6 – תולדות ארצות הברית, יש לבחור בשניים מן הנושאים שבחלק ב.
אם עניתם על חלק א (תולדות ארצות הברית), יש לבחור מחלק ב בנושא אחד נוסף.

בכל נושא יש לענות על שתי שאלות:

שאלה אחת מן הפרק הראשון – 35 נקודות

שאלה אחת מן הפרק שני – 15 נקודות

סך הכול לנושא – 50 נקודות

(לכל נושא – 50 נקודות; סך הכול – 100 נקודות)

2. משך הבחינה: שלוש שעות.

אם עניתם על חלק א (תולדות ארצות הברית) – משך הבחינה הוא הזמן שנותר לכם להשלמת שלוש שעות מתחילת הבחינה.

3. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טייטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

חלק ב

נושא 1 – הפעילות הציונית בארצות האסלאם בימי מלחמת העולם השנייה, והעליות הגדולות מארצות האסלאם בשנים 1948–1967

אם למדתם נושא זה, ענו על שתי שאלות: על אחת מן השאלות 5–6 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 7–8 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 5–6 (35 נקודות).

5. יהודי לוב בשנים 1943–1945

א. לפניכם קטעים משני מכתבים ששלח מלוב משה מוסנזון, חייל ארץ-ישראלי בצבא הבריטי, לבני משפחתו בארץ-ישראל, בעת מלחמת העולם השנייה.

מכתב מיום 18/3/1943

...בימים האחרונים ביקרתי בבית ספר עברי שאנו, החיילים, ייסדנו בעיר הסמוכה [בנגאזי]. יש וליבי מתמלא גאווה על המעשה הזה אשר עשינו. [...]
פגשנו את הילדים ברחובות העיר והם חיוורים וכחושים מסבל ורעב וליבנו כאב למראם. כבר שלוש שנים שלא למדו בבית ספר. באנו אל אחינו היהודים ואמרנו להם: "אנו רוצים לפתוח בית ספר לילדיכם", ליבם פעם משמחה. חיפשנו ביחידות העבריות חברים, אשר לפני לכתם לצבא היו מורים. וכך פתחנו בית ספר עברי בגולה, שנגאלה מציפורני האויב. והילדים, כמה מאושרים היו לחזור אל הלימודים! ...בבית הספר לומדים חצי יום... בשעה עשר מגישים בבית הספר ארוחה קלה. הפרשנו חלב משומר בקופסאות מן המנה שלנו, וגם סוכר, ריבה, מרגרינה ותה וגם קמח ללחם לבן. והילדים אוכלים ארוחה יסודית אחת ביום, שסידרנו להם.

מכתב מיום 21/3/1943

...מקץ שלושה שבועות לקיום בית הספר, הכינו הצגת פורים והזמינו גם אותנו, החיילים. ...האולם היה מלא עד אפס מקום. ...הוצג מערכון שחובר בידי חבר שלנו מורה [חייל ארץ-ישראלי]: ילדים משחקים בחדר משחקי פורים. נכנסת האם ושולחת אותם לישון. הילדים משתטחים ו"נרדמים". האור דועך... ממול מסתמנים הרים, הרי הגליל (תפאורה שצוירה בידי החבר שלנו). מאחורי הקלעים נשמעת שירה נפלאה בקול אישה: "יש מנגינות בפי חליל" ... חייל מורה לימד אותה כמה משירי הארץ להצגה... היא שרה והילדים ישנים. והנה נכנסים ילדים מארץ-ישראל. ...מצחיות בראשיהם, ועל כל מצחייה שם יישוב בארץ. הם נתקלים בילדים הישנים. שואלים: "מי הם אלה?" והילדה הגדולה שביניהם אומרת: "איך לא תכירום, ילדים? אחינו הם... הן להם אנו מחכים בכיליון עיניים כי יבואו אלינו, ובנו איתנו יחד את מולדת האבות". ...פתאום לוחש ילד: "ש... ש... הם מתעוררים! ילדי הגולה מתעוררים", ואז דועך רגע האור, ו"ילדי הארץ" נעלמים בשקט מן הבימה. הילדים "הישנים" מתעוררים. ...אחת אומרת: "אימא הם היו כאן, היו. גם שיר שרו לנו. גם שבועה נשבעו, כי יביאו אותנו לארץ-ישראל במהרה". ...לבסוף עלו כל תלמידי בית הספר על הבמה. ניצבו מול החיילים שבאולם, ושירת "התקווה" פרצה בעוז ובהתלהבות.

(מ' מוסנזון, מכתבים מן המדבר, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשכ"ה, עמודים 169–172)

(שימו לב: המשך השאלה בעמוד הבא.)

- אחת מן המטרות של החיילים הארץ-ישראלים הייתה הגברת המודעות לציונות בקרב הקהילות שאליהן הגיעו. הסבירו כיצד **מכתביו** של מוסנזון מבטאים את המימוש של מטרה זו, והציגו מטרה נוספת של החיילים הארץ-ישראלים שבאה לידי ביטוי ב**מכתבים**.
- על פי **מה שלמדתם**, הציגו שתיים מן הפעולות של ארגון "**החלוץ**" בלוב בתקופה זו, והסבירו שניים מן הקשיים שהיו לחבריה בביצוע הפעולות האלה.
(15 נקודות)
- ב.** - עם שחרור לוב על ידי הצבא הבריטי בשנת 1943, התהדקה מערכת היחסים בין היהודים לערבים בלוב. מדוע?
- הסבירו שלושה גורמים להתדרדרות ביחסים אלה ולפרוץ הפרעות ביהודי לוב בנובמבר 1945, והציגו את ההשפעה של פרעות אלה על יהודי לוב בשני תחומים.
(20 נקודות)

6. מגמות יסוד ודפוסי עלייה בשנים 1948–1967

- א.** - הסבירו שלושה מן הגורמים שהשפיעו על גורל היהודים בארצות האסלאם החל משנות הארבעים ועד סוף שנות השישים של המאה ה-20.
- הדגימו את ההשפעה של אחד מן הגורמים שהסברתם על גורל היהודים **בעירק**.
(20 נקודות)
- ב.** - הציגו את שתי העמדות בוויכוח שהתנהל בקרב ההנהגה בישראל בשנות החמישים בנוגע למדיניות העלייה. הסבירו שני נימוקים של כל אחד משני הצדדים לביסוס עמדתו (סך הכול – ארבעה נימוקים).
(15 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 7–8 (15 נקודות).

- 7.** - לפניכם שתי תקופות שבהן היו גלי עלייה של יהודים ממצרים למדינת ישראל:
 - בשנים 1948–1950
 - מאוקטובר 1956 (פרוץ מלחמת סיני) עד 1960הסבירו את ההשפעה של מדיניות השלטון המצרי ואת ההשפעה של מדיניות ממשלת ישראל על כל אחד מגלי העלייה האלה.
- מדוע הצטמצם היקף העלייה למדינת ישראל ממצרים בטווח הזמן שמשנת 1951 עד פרוץ מלחמת סיני?
- 8.** - הסבירו מדוע התנגדה ממשלת מרוקו ל**עליית** יהודים לישראל בשנים 1956–1961.
- הציגו את התגובות במרוקו ובעולם על אסון הטביעה של האנייה "אגוז" (1961), והסבירו כיצד השפיעו תגובות אלה על מדיניותה של ממשלת מרוקו בנוגע ל**הגירת** יהודים ממרוקו.

נושא 2 – "מעיל תשבץ": מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים

אם למדתם נושא זה, ענו על שתי שאלות: על אחת מן השאלות 9–10 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 11–12 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 9–10 (35 נקודות).

9. "תקנות עומר" – עקרונות ומציאות

א. לפניכם קטע מקור מתיאורו של איש הדת המוסלמי אלמע'ילי (בצפון אפריקה, במאות 15–16). בקטע זה מתואר כיצד נאסף מס הגולגולת מ"בני החסות".

ביום התשלום [של המס] יתאספו [בני החסות] במקום ציבורי כגון השוק. בעמידה עליהם לחכות שם במקום הנמוך והמזוהם ביותר. הפקידים המייצגים את החוק יוצבו מעל להם ויעמדו כמאיימים, למען יחשבו בליבם, הם וזולתם, כי מטרתנו להשפילם בהעמידנו פנים כאילו יורדים אנו לנכסיהם. הם יבינו כי שוב חסד אנו עושים עימם בקבלנו מידיהם את הג'זיה [מס הגולגולת] ונניח להם בכך. אחרי כן יגררום אחד-אחד אל הפקיד הממונה לקבל תשלום. בעת התשלום יקבל הד"מי [בן החסות] מהלומה ויידחף הצידה למען יחשוב כי ניצל מן החרב בזכות העלבון. זה כך ינהגו ידידי האל, בני דורות ראשונים ואחרונים, עם אויביהם הכופרים, כי לאלוהים העוז, לנביאו ולמאמינים.

(מ' פרנקל [עורכת], מעיל תשבץ: מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים, הוצאת האגף לתוכניות לימודים, ירושלים, תשס"ח, עמ' 55–56)

- על פי מה שלמדתם, הסבירו שתי סיבות שהניעו את המוסלמים להעניק לנוצרים וליהודים מעמד של "בני חסות".
 - הסבירו כיצד באים לידי ביטוי בקטע המקור שני חסרונות של מעמד זה ויתרון אחד שלו.
- (15 נקודות)

ב. השליטים המוסלמים חרגו לעיתים מן המדיניות שנקבעה ב"תנאי עומר". חלק מן החריגות היו לטובת היהודים וחלקן היו לרעת היהודים.

- הציגו שתי דוגמאות לחריגה לטובת היהודים, והסבירו חריגה זו.
 - הציגו שתי דוגמאות לחריגה לרעת היהודים, והסבירו חריגה זו.
- (20 נקודות)

10. על מרחב ותרבות הפנאי של היהודים

א. רמב"ם ורבי שמואל הנגיד מייצגים גישות שונות של מנהיגים יהודים בארצות האסלאם בימי הביניים בנוגע לעיסוק הראוי בשעות הפנאי.

– הציגו כל אחת מן הגישות האלה.

– איזו מן הגישות תאמה את המציאות החברתית-דתית שהייתה נהוגה? בססו את תשובתכם באמצעות שתי דוגמאות מדרכי הבילוי של היהודים בארצות האסלאם.

(20 נקודות)

ב. בשני הציטוטים שלפניכם יש ביטוי למתח המתמיד בין "מרחב" ובין "מקום" במציאות חייהם של היהודים בארצות האסלאם בימי הביניים.

ציטוט 1:

במכתב שנשלח לסוחר שיצא מעירו נאמר:
"בל יפריד האל יותר לעולם בין לבין עיר מגוריו היקרה".

ציטוט 2:

רבי יהודה הלוי כתב באחד משיריו על ירושלים:
"ליבי במזרח ואנוכי בסוף מערב".
(בתוך: מ' פרנקל [עורכת], מעיל תשבץ: מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים, הוצאת האגף לתוכניות לימודים, ירושלים, תשס"ח, עמ' 78)

הסבירו את המתח בין "מרחב" ובין "מקום", כפי שהוא בא לידי ביטוי בציטוטים אלה, והציגו את דרך ההתמודדות של היהודים בארצות האסלאם בימי הביניים עם מתח זה. (15 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 11–12 (15 נקודות).

11. – הציגו שלושה מניעים לכיבושי המוסלמים במאה השביעית ובמאה השמינית.

– הסבירו שניים מן הגורמים שסייעו למוסלמים לבסס את שליטתם באזורים שכבשו.

12. – הסבירו מדוע בארצות האסלאם בימי הביניים נהגו היהודים לכתוב שירה בשפה העברית, ואילו בשפה הערבית הם כתבו פרוזה וחיבורים בתחום המדע.

– הציגו את הנימוקים של יהודים שהעדיפו שגם הפרוזה והחיבורים בתחום המדע ייכתבו בעברית.

נושא 3 – קהילת יהודי קרקוב

אם למדתם נושא זה, ענו על שתי שאלות: על אחת מן השאלות 13–14 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 15–16 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 13–14 (35 נקודות).

13. יהודי קרקוב תחת הכיבוש הנאצי והסגירה בגטו

א. לפניכם שני קטעים (1–2) מתוך ספרו של יובל ירח. בספר הוא מתאר, באמצעות סיפורה של סבתו מניה, את חיי היהודים

בקרקוב תחת הכיבוש הנאצי בתקופות שונות.

קטע 1 – מכיבוש קרקוב ועד להקמת הגטו בחודש מרץ 1941.

קטע 2 – מהקמת הגטו בחודש מרץ 1941 ועד הגירוש בחודש יוני 1942.

קטע 1

...ובשביל חתיכת הלחם היא [מניה] הייתה צריכה לקום בארבע וחצי בבוקר... ומול המכולת... כבר מחכים 11, 20, יותר מ־30, בערך 50. היא צריכה לקנות גם להורים ולאחיה סאלק. [...]
כבר שמונה וחצי, מקס [בעלה] בחנות של וינקלר [יהודי בעל חנות בגדים שמקס עובד אצלו], אבא בחנותו, אימא יושבת בבית... בשוק סיפרו שִׁירו ביהודי ברחוב אסתר, חיילים גרמנים נכנסו לחנויות של יהודים ולקחו את כל הסחורה.

סוף־סוף מקס חוזר. בריא ושלם. ...מקס מספר שה"קאסווגן", הטנדר שלפני המלחמה היה עובר ברחובות וממנו מכרו גבינה, עכשיו עובר בקז'ימיז' וגם עוצר ב[רחוב] דיטלה, ומתוכו קופצים חיילים עם רובים ואוספים יהודים, לוקחים למחנות של הצבא לחפור, לבנות גדרות, כל מי שהם רואים ברחוב מייד הם תופסים לו את היד וזורקים לוואן [טנדר]. צריך להיזהר. [...]

ובאמצע אוקטובר חנות הבגדים של וינקלר עברה לידי טרויהאנד: אפוטרופוס מטעם הגרמנים שאחראי לעסק. ...הוא פולקסדויטשה [אזרחים פולנים ממוצא גרמני]... מקס ואדון וינקלר הפכו להיות עובדיו של הגרמני, שאמור לקבל את הרווחים ולשלם להם משכורת. גם ככה חיילים יכולים להיכנס ולקחת בלי לשלם... את הכסף הם לא מחזיקים בקופה אלא במגירה תחתית... מקס סיפר אתמול שהוא מתכנן למכור מהצד... אפשר לתקן מעילים, הם יכולים לתפור בערב במכונת התפירה, צריך רק לפרסם מפה לאוזן. ...וינקלר השתגע בחנות, כי אם הטרויהאנד יחליט לעשות ספירת מלאי... הוא יכול לגלות שווינקלר העביר חלק מהסחורה לפולני. ככה כולם עשו.

(י' ירח, השתיקות, הוצאת זמורה-ביתן, 2016. עמ' 86–89)

(שימו לב: המשך השאלה בעמוד הבא.)

קטע 2

זאת פודגוז'ה, כאן יגורו... הבית החדש שלהם הוא בקומה השנייה בבניין של שתי קומות, ממש מול הכניסה לגטו, ליד בית המרקחת... חדר גדול ואחד קטן שממשיך לכדי מטבח. צר ולחוץ. בינתיים הכול מלא במזוודות... אימא ואבא יישנו בחדר הקטן, רוז'ה ומוניק [אח של מקס] ומקס ומניה בחדר הגדול. מחר בבוקר יחצצו אותו עם שמיכה שיתלו על ווים. [...]

בחוץ פועלים מחכים ליד השער לצאת לעבודה בקרקוב, חצי מהגטו עובד בחוץ. כמעט חנים הקבלנים והעירייה מקבלים את העובדים הכי טובים של קרקוב, אבל שתבינו, היהודים יריבו על כל מקום כזה שנותן להם להסתובב כמה מטרים בחוץ, לקנות קצת דברים שאין בגטו ולנשום את העולם שמחוץ לחומות. [...]
בערך שבועיים אחרי שעברו לגטו אבא כבר לא עבד... צריך להשיג לו מהר עבודה, אחרת ייקחו לו את הקנקרטה. צריך להכיר מישהו מלשכת העבודה [...]
קנקרטה. צריך להאריך אותה כל חודש, להגיע... לקבל חותמת. יהודי שלא עובד לא מקבל חותמת והופך ללא חוקי, ואז בכל בדיקה ברחוב יכולים לקחת אותך ולהעלות על משאית.

(י' ירח, **השתיקות**, הוצאת זמורה ביתן, 2016, עמ' 134–137)

– **על פי קטע 1**, הציגו שלושה צעדים שנקטו הנאצים נגד היהודים מכיבוש קרקוב ועד להקמת הגטו בחודש מרץ 1941, ועל פי **מה שלמדנו**, הסבירו מה רצו הנאצים להשיג באמצעות צעדים אלה.

– הסבירו שתי דרכים שבהן פעלו יהודי קרקוב כדי להתמודד עם המדיניות הנאצית שנקטה נגדם עד הקמת הגטו: דרך אחת על פי **הקטע** ודרך נוספת על פי **מה שלמדנו**.

(20 נקודות)

– **ב.** הסבירו את השיקולים שהשפיעו על המיקום של גטו קרקוב ועל מועד הקמתו.

– על פי **מה שלמדנו**, הציגו שלושה מקשיי הקיום של היהודים בגטו קרקוב, והסבירו כיצד שניים מהם באים לידי ביטוי **בקטע 2**.

(15 נקודות)

14. קרקוב בזמן הפתרון הסופי

א. לפניכם קטע מן הספר "קרקוב היהודית" מאת ההיסטוריונית יעל פלד.

...האומנם חיכו בקרקוב וסרו להחלטות של המטה של אי"ל [הארגון היהודי הלוחם הארצי] שקם [בוורשה] ב־28 ביולי [1942]? ...יש לחזור ולהדגיש כי ההתארגנות המחתרתית לקראת מאבק מזוין החלה בקרקוב באופן עצמאי ונפרד... החברים בקרקוב לא נזקקו להנחיות מוורשה. הגרעין הקרקובאי הגיע לכך בדרכו שלו. בעניין זה... היו חילוקי דעות בין הארגון היהודי הלוחם בוורשה בעניין הטקטיקה שיש לנקוט: לחימה בתוך הגטו או מחוצה לו. בקרקוב... הלך והתגבש רעיון ההתארגנות לקראת מאבק מזוין כבר קודם לכן בעקבות השיחות עם גולה מירה. יתרה מזו... המודעות למדיניות הגרמנית האנטי יהודית שמתכוונת להשמדת העם היהודי, כבר הוחדרה בהם (בליבסקינד ודרנגר) על ידי האידאולוג של התנועה יואל דרייבלט. ...אקציית יוני הייתה בבחינת קטליזטור [זרז] בדרך לקבלת החלטה מכרעת. ...הקשר עם ורשה נשא אופי ייחודי בהשוואה למערכת היחסים בין מפקדת הז'א-ב* בוורשה וארגוני הז'א-ב בגטאות אחרים. אומנם מפקדת "החלוץ הלוחם" ראתה עצמה כחלק מהז'א-ב הארצי, אולם שמרה לעצמה אוטונומיה ניכרת באשר לקונספציית הלחימה בכל הנוגע למקומו, לעיתו ולדרכו של המאבק המזוין: מאידך גיסא, הקשר עם ורשה נשמר. [...]

ערב פעולת "ציגנריה" ב־22/12/42 מופיע יצחק צוקרמן [מוורשה] עצמו בקרקוב כדי לשכנע את מפקדת "החלוץ הלוחם" להעתיק את שדה מלחמתם אל תוך הגטו, בלי שדווח לו מראש על הפעולה העומדת להתבצע. עובדה זו מלמדת על מידת עצמאותו של הארגון הקרקובאי, אך בו זמנית על שמירת הקשר בין שני הארגונים.

* ארגון הז'א-ב – ראשי תיבות בפולנית של הארגון היהודי הלוחם, אי"ל.

(י' פלד, קרקוב היהודית 1939–1943, בית לוחמי הגטאות והוצאת הקיבוץ המאוחד, תשנ"ג, עמ' 158, 183)

הציגו את הטענה המרכזית של ההיסטוריונית יעל פלד העולה מן הקטע בנוגע לקשרים של ארגון "החלוץ הלוחם" עם מפקדת "הארגון היהודי הלוחם" (אי"ל) בוורשה. נמקו טענה זו באמצעות שלוש עובדות היסטוריות שמביאה ההיסטוריונית בקטע המקור. (20 נקודות)

ב. הציגו שלוש צעדים שנקטו הנאצים נגד היהודים בגטו קרקוב לאחר גירוש אוקטובר 1942, והסבירו כיצד כל אחד מן הצעדים ביטא את ההחמרה במצבם של יהודי קרקוב. (15 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 15–16 (15 נקודות).

15. לפניכם רשימה של חמישה מן המקורות ההיסטוריים הראשוניים שאפשר ללמוד מהם על גטו קרקוב:

- יומנה של יוסטינה (גוסטה דרנגר)
- יומנה של הלינה נלקן
- שיריו של המשורר מרדכי גבירטג
- יומנו של תדאוש פאנקיוויץ
- יומנו של הנס פרנק

בחרו בשלושה מן המקורות האלה, והסבירו מה תורמת נקודת המבט של כל אחד מכותבי המקור שבחרתם להבנת המציאות של חיי היהודים בקרקוב בתקופת מלחמת העולם השנייה.

16. – הציגו שני צעדים שנקטו הנאצים בתחום החינוך כלפי האוכלוסייה הפולנית ושני צעדים שנקטו כלפי היהודים בקרקוב מתחילת הכיבוש ועד לסגירת היהודים בגטו.
- הסבירו את המטרות שרצו הנאצים להשיג באמצעות צעדים אלה בנוגע לכל אחת מקבוצות האוכלוסייה.

נושא 4 – מלחמת העצמאות

אם למדתם נושא זה, ענו על שתי שאלות: על אחת מן השאלות 17–18 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 19–20 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 17–18 (35 נקודות).

17. מדיניות בן גוריון במהלך מלחמת העצמאות

א. לפניכם מקור ובו קטעים מן היומן של בן גוריון. בקטעים אלה תיעוד של מקבץ אירועים מן החודשים הראשונים של מלחמת העצמאות.

1/12/47 - בשלוש אחה"צ נפגשתי עם הנציב [הבריטי]. ...פתחתי, שאחרי ההחלטה [החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר] אני מחדש הקריאה לו ולממשלת הוד מלכותו, להיפרד בידידות... עוררתי שוב [שאלת] מכירת הרכוש האזרחי של הצבא - אוהלים, מיטות וכד'. [...]
15/12/47 - [דוד צבי] פנקס כחבר ה"קואופרטיב", הביא לי הצהרה [של אצ"ל ולח"י] שבמדינה אין מקום למחתרת... ושהם רוצים שישתפו אותם בהכנה מיוחדת [באימונים] תחת פיקוח עליון [בלבד], לשתפם במעשי תגובה, ואז יהיו בחורים טובים ולא יפעלו על דעת עצמם. אמרתי לו שאין לדון על שום הצעה כל זמן שאינם מתחייבים להימנע מכל פעולה נפרדת בחזית היהודית, הערבית והאנגלית באיזו צורה שהיא, מהיום ועד הקמת ממשלה יהודית למדינה. [...]
טלפנתי בחמש לגולדה. היא רואה מחר [את] הנציב [הבריטי]. ביקשתי [שתעלה] בשיחה...: הפסקת חיפושים של [אנשי ה"הגנה"] ושהם לא ימשיכו למסור נשקם בשקט. [...]
25/1/48 - ...מחר מעבירים מצ'כיה 4500 רובים, 200 מכונות ירייה, 5 מיליון ושישים אלף כדורים. בעוד חודש זה יגיע הנה. [...]
29/2/48 - בשש בערב בירור עם המטה על יום הפלישה. יידרשו 30 גדודים לוחמים... הציוד הדרוש לצבא: 10,000 רובים, 1,200 מקלעים, 200 מכונות כבדות...
15/3/48 - נחום [שדמי, מפקד ה"הגנה" באירופה שהגיע לביקור בארץ], מסר לי על תוכניות גיוס והעפלה... בצרפת מאמנים 300 טוראים. במשך אפריל מספרם יגיע עד 1,200; באיטליה - 700 עד סוף אפריל - 2,000; בגרמניה 600... גיוס בעלי משפחה שישרתו בצבא יחייב עזרה למשפחות.

* ה"קואופרטיב" - כינוי שניתן לקבוצה שבה השתתפו אנשי הסוכנות והוועד הלאומי.

(מעובד על פי דוד בן גוריון, מן היומן, מלחמת העצמאות תש"ח-תש"ט, 1986, משרד הביטחון ההוצאה לאור, 1986, עמודים 7, 23, 69, 96, 107-108)

– הסבירו כיצד באים לידי ביטוי ביומן השיקולים שהנחו את המדיניות של דוד בן גוריון בניהול המלחמה בארבעת החודשים הראשונים.

– הסבירו כיצד מימש בן גוריון מדיניות זו במהלך השלב הראשון של המלחמה (30 בנובמבר 1947 עד 14 במאי 1948).
בססו את תשובתכם על שתי דוגמאות שאינן מוזכרות בקטעי היומן.
(15 נקודות)

ב. ההיסטוריון זאב צחור מציג את הדילמה שהייתה להנהגת היישוב היהודי בארץ-ישראל במאי 1948: "מצד אחד, הכמיהה הגדולה לעצמאות מדינית, שהינה הינה היא עומדת על סף הגשמה, ומצד אחר, הסכנה שרגע הגשמת החלום יהיה גם רגע קבורתו לעד".

(מעובד על פי ז' צחור, החזון והחשבון: בן גוריון, בין אידאולוגיה לפוליטיקה, עמ' 186).

מה הייתה הדילמה?

הציגו שני נימוקים מרכזיים של כל אחד מן הצדדים בדילמה זו. (20 נקודות)

18. מבצע חורב והסכמי שביתת הנשק

- א. – הציגו שתי מטרות מרכזיות של מדינת ישראל ביציאתה למבצע "חורב".
- הסבירו אם הושגו מטרות אלה במלואן, בססו את הסברכם באמצעות שתי עובדות היסטוריות. (18 נקודות)
- ב. – בסיום המלחמה (1949) נחתמו הסכמי שביתת הנשק בין מדינת ישראל ובין ארבע שכנותיה הערביות (מצרים, לבנון, ירדן וסוריה). כל אחד מן הצדדים – הצד הישראלי והצד הערבי – פירש בדרך שונה את משמעות ההסכמים האלה.
- הסבירו כיצד פירש כל אחד מן הצדדים את משמעותם של הסכמים אלה.
- ההיסטוריון מאיר פעיל בספרו "**עצמאות תש"ח-תש"ט**", טוען כי "ראש וראשון למנצחים הייתה מדינת ישראל... המנצחת הבאה בתור הייתה ממלכת ירדן ההאשמית". (מ' פעיל, **עצמאות תש"ח-תש"ט**, משרד הביטחון, 1990, עמ' 114).
- נמקו את טענתו, ובססו אותה באמצעות עובדות היסטוריות המתייחסות למצב המדיני-הצבאי של ישראל ושל ירדן בתום המלחמה. (17 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 19–20 (15 נקודות).

19. ב**שניים** מארבעת שלבי המלחמה נשקפה סכנה קיומית ליישוב היהודי או למדינת ישראל. נמקו קביעה זו באמצעות שתי עובדות היסטוריות ל**כל אחד** מן השלבים (סך הכול – שני שלבים; ארבע עובדות).
20. ההיסטוריון יואב גלבר בספרו "**קוממיות ונכבה**" טוען שעם פרוץ מלחמת העצמאות החל תהליך ההתפוררות של החברה הפלסטינית, ובחודשים אפריל-מאי 1948 ההתפוררות נהפכה להתמוטטות. נמקו טענה זו באמצעות שלוש עובדות היסטוריות.

נושא 5 – אל מול עולם חדש: לבטים ומגמות בעידן האמנציפציה

אם למדתם נושא זה, ענו על שתי שאלות: על אחת מן השאלות 21–22 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 23–24 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 21–22 (35 נקודות).

21. הצייר מוריץ דניאל אופנהיים

- א. הציגו שלושה אירועים מקורות חייו של הצייר מוריץ אופנהיים, המבטאים את קשיי היהודים במרכז אירופה ובמערב במאה ה-18 ובתחילת המאה ה-19. הסבירו את הקשיים של היהודים שבאים לידי ביטוי בכל אחד מן האירועים שהצגתם. (20 נקודות)
- ב. ביצירתו "שובו של המתנדב היהודי, 1833–1834" ביקש הצייר מוריץ אופנהיים לבטא את התפיסה שאפשר לשמור על המסורת היהודית בצד השתלבות בחברה הנוצרית הסובבת. הסבירו כיצד תפיסה זו באה לידי ביטוי ביצירתו. בתשובתכם התייחסו לשלושה רכיבים מן היצירה. (15 נקודות)

22. יהודי תוניסיה בעידן השלטון הקולוניאלי

- א. לפניכם קטע ממכתב ששלחה קבוצת יהודים בתוניסיה לנשיא ארגון כי"ח בפריז בשנת 1900.

הרעיון המנחה את ההוראה במוסדות כי"ח בתוניסיה, כמו גם בכל מקום אחר, הוא התבוללותה של האוכלוסייה היהודית. כי"ח עושה כמיטב יכולתה כדי "לצרפת" את האוכלוסייה הזאת. הנטייה השלטת הזאת מאפיינת את החינוך שכי"ח נותנת לנוער היהודי: בבתי הספר של כי"ח מלמדים את הלשון הצרפתית, את הספרות הצרפתית, את ההיסטוריה והגאוגרפיה של צרפת, ובאותה העת דוחקים למקום האחרון את הנושאים היהודיים... שום מבחן אינו בודק את לימוד החומר היהודי. בעוד אשר המורים לצרפתית הם צעירים בעלי תרבות מודרנית, משמשים כמורים לעברית רבנים מקומיים זקנים, בורים... שאינם יודעים כיצד ללמד בשום שיטה, ואינם זוכים לכל הערכה בעיני הדור הצעיר. בכך מדגישים את החשיבות שמייחסים ללימודי הצרפתית... ומנגד את הזלזול שמפגינים כלפי מקצועות העברית. [...]

לכל אומה יש מערכת חינוך לאומית... רוויה ברוחה ובמסורותיה הלאומיים, מערכת שהיא תולדה של עברה ההיסטורית... מגוחך יהיה אם אומה כלשהי תאמץ בשלמותה את מערכת החינוך של אומה זרה. [...]

שיטת ההוראה הזאת גורמת לבלבול בחיי הרוח של יהודי תוניסיה, לקרע פנימי, והופכת את הצעירים בוגרי בתי הספר של כי"ח לחסרי שיווי משקל נפשי... שהרי מה הם צעירים אלה יוצאי בתי הספר של כי"ח? הם כמובן... מה שהחינוך הזה להתבוללות עשה מהם. כתוצאה מן החינוך הזה, הצעירים הללו... לא יהודים ולא צרפתים... החינוך שהם מקבלים [שם] בקושי יהודי... הם מתביישים לעיתים קרובות במוצאם, מתעלמים מבני דתם ומצהירים על בוז עמוק לאמונתם ועוד יותר מכך, לנציגיה. הם איבדו את הכבוד להוריהם...

האם הצעירים הללו הם צרפתים? עוד פחות מכך... הלימוד היסודי בלבד שבהכרח ניתן להם, בהחלט בלתי מספיק כדי להחדיר בהם את הרוח הצרפתית.

(ש' קולת [עורכת], הקיום היהודי בתפוצות במאה ה-20, הוצאת תל מעלות והאגף לתוכניות לימודים, תשנ"א, עמודים 256–257)

(שימו לב: המשך השאלה בעמוד הבא.)

- הציגו את הטענה של **כותבי המכתב** בנוגע לרשת החינוך של כי"ח, והסבירו שלושה נימוקים שבאמצעותם הם מבססים טענה זו.
- על פי **מה שלמדתם**, הציגו טענה נגדית, ונמקו אותה באמצעות שתי עובדות היסטוריות. (20 נקודות)
- ב.** בהשפעת השלטון הקולוניאלי הצרפתי, חָדַר בתקופה זו לתוניסיה רעיון הלאומיות, ובעקבותיו התחזקה הלאומיות הערבית בתוניסיה.
- הסבירו את הסיבות לחוסר הצלחתה של התנועה הלאומית הערבית התוניסאית לגרום לציבור **היהודי** לתמוך בה. (15 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 23–24 (15 נקודות).

- 23.** - הציגו שניים מן התיקונים בהלכה ובדרכי הפולחן היהודי שהציעו מנהיגים רפורמיים, והסבירו את הנימוקים שבאמצעותם הצדיקו את התיקונים שהציעו.
- הסבירו את הנימוקים להתנגדותו של החת"ם סופר לתיקונים שהציעו הרפורמים.
- 24.** - הציגו את השינויים שרצה נפתלי הרץ וייזל להנהיג בתחום החינוך היהודי, והסבירו את הנימוקים שבאמצעותם הצדיק וייזל את השינויים שהציע לערוך בתחום זה.
- הסבירו את הנימוקים להתנגדות של רבנים לשינויים שהציע וייזל להנהיג בתחום החינוך היהודי.

נושא 7 – יפן המודרנית

אם למדתם נושא זה, ענו על שתי שאלות: על אחת מן השאלות 25–26 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 27–28 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 25–26 (35 נקודות).

25. מדיניות החוץ של יפן בין שתי מלחמות העולם

- א. – הסבירו את אפשרויות הפעולה שעמדו לפני יפן עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה.
– כיצד ניצלה יפן את מלחמת העולם הראשונה כדי לקדם את האינטרסים שלה? הציגו שתי דוגמאות.
(20 נקודות)
- ב. – בשנות השלושים של המאה ה־20 חל שינוי במדיניות החוץ היפנית.
הציגו את השינוי, והסבירו שניים מן הגורמים שהובילו לשינוי זה.
– **בנספח** לשאלה זו מוצגת **קריקטורה** מאת המאייר האמריקני ה"מ טלבורט העוסקת ב"תקרית מנצ'וריה".
הסבירו כיצד הקריקטורה מבטאת את הביקורת בעולם על פלישת יפן למנצ'וריה. בססו את תשובתכם על שלושה רכיבים שנראים בקריקטורה.
(15 נקודות)

26. מדיניות הביטחון של יפן בתקופת המלחמה הקרה

- א. לפניכם קטע מקור העוסק במדיניות הביטחון של יפן בעת המלחמה הקרה.

"יפן: נהפכת משותפה פאסיבית לבת ברית אקטיבית" – קטע ממאמר מאת דיוויד אנוואל
התבוסה במלחמת העולם השנייה, חוויית הכיבוש שלאחר המלחמה, והאימים החדשים של המלחמה הקרה עיצבו מחדש את הפוליטיקה של הביטחון ביפן. התפקיד הביטחוני שמילאה יפן במלחמה הקרה המתהווה, הושפע בעיקר מארצות הברית, בעלת בריתה החדשה.
לפיכך אימצה יפן גישה פרגמטית לברית שלה עם ארצות הברית ולמדיניות הביטחון שלה. במסגרת עסקה גדולה עם ארצות הברית, ראש ממשלת יפן - שיגרו יושידה - קבע אסטרטגיית ביטחון שפילסה נתיב בפוליטיקה הפנימית בין מה שציפו לו השמרנים (חימוש מחדש) ובין מה שציפו לו הפרוגרסיבים (פירוק הנשק וניטרליות). ההסתמכות על ארצות הברית שתגן על יפן ובתמורה תקבל בסיסים צבאיים, אפשרה ליושידה לספק משהו לשני המחנות - ביטחון עבור השמרנים והגבלת היכולת הצבאית של יפן עבור הפרוגרסיבים. הפוליטיקה המיומנת של יושידה התפתחה בסופו של דבר לקונצנזוס בנוגע למדיניות הביטחון של יפן במלחמה הקרה.

(מעובד על פי H.D.P. Envall, 'Japan: From Passive Partner to Active Ally', in M. Wesley [editor], *Global Allies*, ANU Press, 2017, P.17)

- מה היה המתח הפוליטי שנגרם בעקבות **סעיף 9** בחוקת יפן (סעיף הוויתור על מלחמה)?
על פי **קטע המקור** ועל פי מה **שלמדתם**, הסבירו כיצד מדיניות הביטחון של יושידה סייעה להפיג את המתח הפוליטי הזה.
(20 נקודות)

- ב. לאחר סיום הכיבוש האמריקני הסירה יפן חלק מן ההגבלות שהטילה עליה ארצות הברית. הציגו את ההגבלות שהוסרו, והסבירו מדוע לא התנגדה לכך ארצות הברית.
(15 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 27–28 (15 נקודות).

27. הרפורמות שנערכו בתקופת מייג'י סללו את הדרך לאימפריאליזם המודרני. נמקו טענה זו, ובססו אותה באמצעות שלוש דוגמאות מתחומים שונים.

28. ההיסטוריון בן עמי שילוני טוען בספרו "**יפן המודרנית**" כי התפתחותה המהירה של יפן במחצית השנייה של המאה ה־20 נחשבה ל"נס כלכלי" שהפתיע את העולם.

הסבירו מדוע התפתחותה הכלכלית המהירה של יפן נחשבה ל"נס כלכלי" ולהפתעה, והציגו שלושה מן הגורמים שסייעו לשיקומה הכלכלי המהיר של יפן עם סיום מלחמת העולם השנייה.

נושא 8 – סין המודרנית

אם למדתם נושא זה, ענו על שתי שאלות: על אחת מן השאלות 29–30 (פרק ראשון) ועל אחת מן השאלות 31–32 (פרק שני).

פרק ראשון

ענו על אחת מן השאלות 29–30 (35 נקודות).

29. בעיות הפנים ובעיות והחץ של הקיסרות הסינית ונפילתה

א. הציגו שניים מן הגורמים שהחלישו את סין הקיסרית בשנים 1830–1860, והסבירו כיצד כל אחד מן הגורמים שהצגתם החליש את סין. בתשובתכם התייחסו לתחומים האלה: הכלכלי, הצבאי והשלטוני.

(20 נקודות)

ב. בספרו "ממלחמת האופיום ועד יורשי מאו" ההיסטוריון אהרון שי עורך השוואה בין שתי תנועות איכרים שצמחו בסין – תנועת הטאי־פינג (באמצע המאה ה־19) והתנועה הקומוניסטית (באמצע המאה ה־20).

מדוע לטענתו נכשלה תנועת הטאי־פינג, ואילו התנועה הקומוניסטית הצליחה?

(15 נקודות)

30. סין בשנות השלושים של המאה ה־20

א. הסבירו את המחלוקת בין הגואומינדאנג בהנהגת ג'יאנג קאי שק ובין המפלגה הקומוניסטית בהנהגת מאו צה־דונג בנוגע למדיניות שיש לנקוט כלפי היפנים בשנים 1931–1937 בגלל תוקפנותם. בתשובתכם התייחסו לעמדה של כל צד בוויכוח ולשיקולים שהנחו אותם. (15 נקודות)

ב. לפניכם קטע מן הספר של לינדה ג'יווין "ההיסטוריה הכי קצרה של סין". הקטע עוסק ב"מסע הארוך" בשנים 1934–1935.

המסע הארוך החל כנסיגה תחת אש. עוז רוח, מעשי גבורה והישרדות הפכו אותו לאגדה. במשך 358 ימים צלח צבא הכלאיים [הצבא הקומוניסטי המאולתר] כ־10,000 קילומטרים שהשתרעו על פני 11 מחוזות, בשמש ובכפור, חוצה הרים מושלגים, נהרות שוצפים וביצות שורצות מלריה והודף מתקפות מצד [צבא] הגוֹר־מִין־דאנג, בנדיטים, אילי מלחמה ובני שבטים דרומיים עוינים. קו האספקה שלו נותק, וכמעט כל הארטילריה שלו אבדה. כמות הלוחמים שלו צנחה לפחות מ־35,000.

(ל' ג'יווין, ההיסטוריה הכי קצרה של סין, כינרת זמורה ודביר, 2022, עמ' 166–167)

– על פי מה שלמדתם, מדוע יצאו הקומוניסטים ל"מסע הארוך"?

– הסבירו מדוע, על אף המחיר שגבה "המסע הארוך", הוא הוביל להתחזקות התנועה הקומוניסטית.

בססו את תשובתכם על שתי סיבות הבאות לידי ביטוי בקטע וסיבה אחת נוספת על פי מה שלמדתם.

(20 נקודות)

פרק שני

ענו על אחת מן השאלות 31–32 (15 נקודות).

31. ההיסטוריון אהרון שי טוען כי "מנקודת מבט סינית לאומית, בלא הבדל אמונה אידאולוגית, הייתה ההחלטה [בוועידת ורסאי] תקיעת סכין בגב האומה".

(א' שי, ממלחמת האופיום עד יורשי מאו, זמורה-ביתן, 1990, עמ' 73)

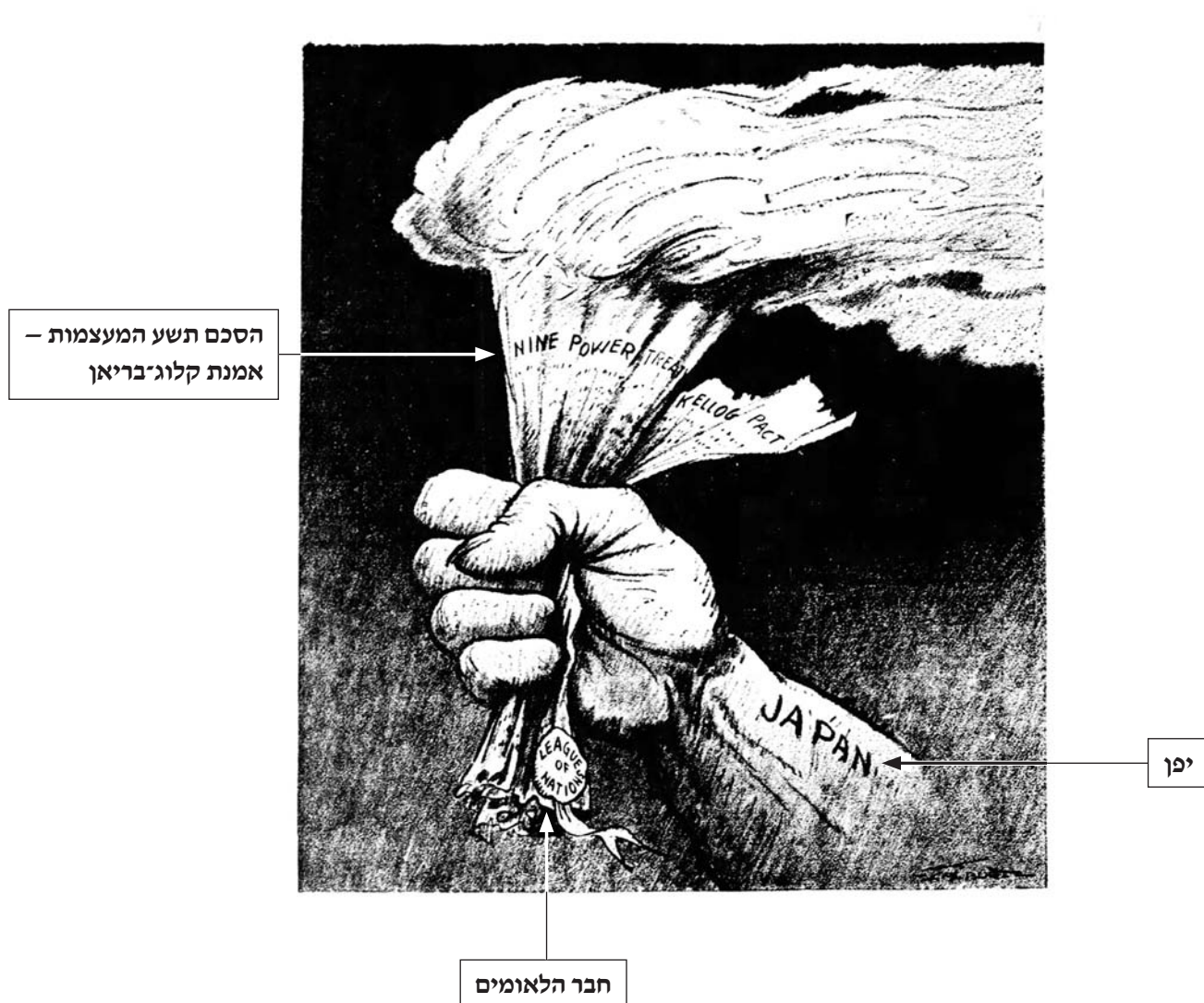
הסבירו טענה זו, ובססו אותה באמצעות שלוש עובדות היסטוריות.

32. "המהפכה התרבותית" בסוף שנות השישים של המאה ה-20 פגעה בכלכלה של סין וגרמה לטלטלה בחברה הסינית.
- נמקו קביעה זו באמצעות הצגת שתי עובדות המדגימות את השינויים שהתרחשו בסין בעקבות המהפכה התרבותית ושהובילו לפגיעה בה (דוגמה אחת מכל תחום – כלכלה וחברה).
 - הסבירו כיצד סייעה הפתיחות של סין למדינות המערב בשנות השבעים ובשנות השמונים של המאה ה-20 לשיקום כלכלת סין. בתשובתכם הביאו שתי דוגמאות.

בהצלחה!

נספח לחלק ב, שאלה 25 – קריקטורה

"האור של אסיה"



(January 27th 1932, by Wikimedia Commons. **Washington Daily News**, מאייר: H. M. Talburt)